

**2021-жылдан тартып 2025-жылдын үчүнчү чейинки мезгилде
кылмыш жолу менен алынгандыгы белгилүү болгон мүлктү сатып алуу же сатуу,
кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруу (адалдоо) жана террористтик ишти
каржылоо менен байланышкан кылмыш иштерин соттор тарабынан кароо боюнча
соттук практиканы жалпылоо.**

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун иш планына ылайык, Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин (мындан ары - КР КЖК) 217-беренеси «Кылмыш жолу менен алынгандыгы белгилүү болгон мүлктү сатып алуу же сатуу», 222-беренеси «Кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруу (адалдоо)» жана 253-беренеси «Террористтик ишти каржылоо» менен камтылган менчикке каршы, экономикалык ишти жүзөгө ашыруунун тартибине жана коомдук коопсуздукка каршы кылмыштар боюнча кылмыш иштерин кароо жаатындагы соттук практиканы жалпылоо жүргүзүлдү.

Кыргыз Республикасында аталган категориядагы иштерди кароодо укуктук негизди Кыргыз Республикасынын Конституциясы, конституциялык мыйзамдары, 2018-жылдын 6-августундагы № 87 «Кылмыштуу ишти каржылоого жана кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштырууга (адалдоого) каршы аракеттенүү жөнүндө» Мыйзамы, ошондой эле башка ченемдик укуктук актылар, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык күчүнө кирген эл аралык келишимдер, эл аралык укуктун жалпы таанылган принциптери жана ченемдери түзөт.

Кылмыш жолу менен алынгандыгы белгилүү болгон мүлктү сатып алуу же сатуу менен байланышкан кылмыштар жарандык жүгүртүүнүн туруктуулугуна шек келтирип, көмүскө экономиканын иштеши үчүн шарт түзөт.

Кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруу (адалдоо) уюшкан кылмыштуулуктун өнүгүшүнө өбөлгө түзүп, мамлекеттин финансылык тутумуна доо кетирет жана экономиканын натыйжалуу өнүгүшүнө тоскоолдук кылат.

Террористтик ишти каржылоо улуттук коопсуздукка, коомдук тартипке жана Кыргыз Республикасынын терроризмге каршы аракеттенүү чөйрөсүндөгү эл аралык милдеттенмелерине түздөн-түз таасир эткен эң кооптуу кылмыштардын катарына кирет.

Финансылык операциялардын санариптештирилиши, жаңы финансылык инструменттердин жана электрондук төлөм системаларынын пайда болушу, ошондой эле кылмышкерлер тарабынан эл аралык каналдардын, санариптик активдердин, криптовалюталардын жана жасалма компаниялардын кеңири колдонулушу шарттарында соттук практиканын бирдиктүүлүгү өзгөчө мааниге ээ. Ал кылмыштарды туура квалификациялоону, мүлктүн келип чыгуу булактарын аныктоону, мыйзамдаштыруунун (адалдоонун) жана террористтик ишти каржылоонун максаттарын аныктоону, келтирилген зыянды жана далилдер базасын баалоону, ошондой эле тийиштүү кылмыш-жаза-укуктук таасир этүү чараларын колдонууну камсыз кылат.

Ушуга байланыштуу ушул жалпылоонун максаты укук колдонуудагы көйгөйлөрдү аныктоо, кылмыштарды квалификациялоодо жана жазаларды дайындоодо бирдиктүү ыкмаларды иштеп чыгуу, ошондой эле көрсөтүлгөн категориядагы кылмыш иштерин кароодо соттук практиканы өркүндөтүү болуп саналат.

Жалпылоону жүргүзүү үчүн жергиликтүү соттордон 21 кылмыш иши келип түшкөн, атап айтканда:

Ленин райондук соту - 2 кылмыш иши, 11 том;

Кадамжай шаардык соту - 2 кылмыш иши, 4 том;
Сокулук райондук соту - 1 кылмыш иши, 1 том;
Токтогул райондук соту - 2 кылмыш иши, 4 том;
Ош шаардык соту - 1 кылмыш иши, 2 том;
Кызыл-Кыя шаардык соту - 1 кылмыш иши, 2 том;
Октябрь райондук соту - 2 кылмыш иши, 14 том;
Аламүдүн райондук соту - 1 кылмыш иши, 2 том;
Кара-Суу райондук соту - 2 кылмыш иши, 16 том;
Свердлов райондук соту - 1 кылмыш иши, 1 том;
Нарын шаардык соту - 4 кылмыш иши, 8 том.

Соттук статистика

Талданып жаткан мезгилдеги соттук статистиканын маалыматтарына ылайык, соттор тарабынан төмөнкүдөй иштер каралган:

- КР КЖКнын 217-беренеси «Кылмыш жолу менен алынгандыгы белгилүү болгон мүлктү сатып алуу же сатуу» боюнча:

Жыл	Өкүм чыгаруу менен каралды	Соттолгон (адам)	Акталган (адам)	Кыскартылган	
				иш	адам
2021	1	1			
2022	-	-	-	1	1
2023	-	-	-	2	2
2024	2	2	-	-	-
Бардыгы	3	3	-	3	3

- КР КЖКнын 222-беренеси «Кылмыштуу жол менен алынган кирешелерди мыйзамдаштыруу (адалдоо)» боюнча:

Жыл	Өкүм чыгаруу менен каралды	Соттолгон (адам)	Акталган (адам)	Кыскартылган	
				иш	адам
2021	4	4	2		
2022	3	4	4	6	6
2023	2	1	1	2	2
2024	6	7	7		
2025-жылдын тогуз айы	4	7	1	2	4
Бардыгы	19	23	13	10	12

- Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 253-беренеси «Террористтик ишти каржылоо» боюнча:

Жыл	Өкүм чыгаруу менен каралды	Соттолгон (адам)	Акталган (адам)	Кыскартылган	
				иш	адам
2021	3	3	-	-	-
2024	1	1	-	-	-
Бардыгы	4	4	-	-	-

Статистикалык маалыматтардан көрүнүп тургандай, КР КЖКнын 217-беренесинде каралган («Кылмыш жолу менен алынгандыгы белгилүү болгон мүлктү сатып алуу же сатуу») кылмыш иштери сейрек кездешет: 4 жыл ичинде жалпысынан 6 иш каралып, алардын ичинен 3 иш боюнча өкүм чыгарылып, 3 иш кыскартылган.

Талданып жаткан мезгил ичинде КР КЖКнын 222-беренеси «Кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруу (адалдоо)» боюнча соттор тарабынан 29 кылмыш иши каралып, алардын жыйынтыгы менен 23 адам соттолгон.

Аталган категориядагы иштер боюнча 13 адамга карата актоо өкүмдөрүнүн деңгээли кыйла жогору экендиги, ошондой эле кыскартылган кылмыш иштеринин санынын да олуттуу экендиги байкалат, алар 34,5%ды түзгөн (12 адамга карата 10 кылмыш иши).

КР КЖКнын 222-беренеси боюнча акталган адамдардын жана кыскартылган кылмыш иштеринин эң көп саны 2022-жылы катталган: 4 адам акталып, 6 адамга карата 6 кылмыш иши кыскартылган.

Талданып жаткан мезгил ичинде КР КЖКнын 253-беренеси «Террористтик ишти каржылоо» боюнча болгону 4 кылмыш иши каралып, алардын бардыгы боюнча айыптоо өкүмдөрү чыгарылган.

2022-жылдан 2023-жылга чейин аталган берене боюнча кылмыш иштери каралган эмес.

Кылмыш жолу менен алынгандыгы белгилүү болгон мүлктү сатып алуу же сатуу (КР КЖКнын 217-бер.)

КР КЖКнын 217-беренесинде каралган кылмыш кылмыш жолу менен алынгандыгы алдын ала белгилүү болгон мүлктү сатып алууда (сатып алуу, белекке алуу, алмашуу ж.б.) же сатууда (ажыратууда), башкача айтканда башка кылмышты жасоонун натыйжасында алынган мүлккө (мисалы, уурулук, тоноо ж.б.) байланыштуу болот.

Кылмыштын предмети болуп белгилүү бир баалуулукка ээ болгон, кылмыш жолу менен алынган ар кандай мүлк же мүлктүк укуктар саналат. Мында баштапкы кылмыштын мүнөзү (уурулук, тоноо, алдамчылык ж.б.), менчиктин формасы, ошондой эле мүлктүн абалы (жаңы, колдонулган, бузулган ж.б.) мааниге ээ эмес.

Кылмыштын субъективдүү жагы тике кара ниет менен мүнөздөлөт. Милдеттүү белги болуп «алдын ала белгилүүлүк» саналат, башкача айтканда, адам мүлктүн кылмыштуу жол менен келип чыккандыгын аңдап түшүнүүгө же аны так билүүгө тийиш.

Сатып алуу деп сатып алуу, алмашуу, карыздын эсебине алуу, белекке алуу (анын ичинде мындай форма мүлктү жашыруу үчүн колдонулган учурларда), ошондой эле мүлктүн иш жүзүндө өтүшүнүн башка ыкмалары түшүнүлөт.

Сатуу деп мүлктү үчүнчү жактарга акы төлөнүүчү же акысыз негизде өткөрүп берүүнүн ар кандай формасы түшүнүлөт, анын ичинде сатуу, белекке берүү, алмашуу, күрөөканага өткөрүү, интернет аркылуу сатуу жана мүлктү ажыратуунун башка ыкмалары.

Мүлктүн кылмыштуу жол менен алынгандыгы жөнүндө маалымдуулук болгон учурда аны сатып алуу же алуу фактысынын өзү, аны кандай максатта алганына карабастан, кылмыштын курамын түзөт. Кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартуу үчүн адам мүлктүн кылмыш жолу менен алынганын билгендигин же билүүгө негиздери болгондугун аныктоо жетиштүү болуп саналат.

Мында кылмыш жолу менен алынган мүлктү сатып алуу жана андан кийин сатуу кылмыштардын жыйындысын түзбөйт жана бир гана берене боюнча квалификацияланат.

Ошондой эле кылмыш жолу менен алынган мүлктү сатып алуу же сатуу, алдын ала убада берилбеген шартта, баштапкы кылмышка кошо катышуучулукту түзбөйт. Ал эми адам мындай мүлктү сатып алууга же сатууга алдын ала убада берген болсо, анын аракеттери тиешелүү предикаттык кылмышка (уурулук, тоноо, каракчылык, алдамчылык ж.б.) кошо катышуучулук катары квалификацияланууга тийиш.

КР КЖКнын 217-беренеси кылмыш жолу менен алынган кирешелерди мыйзамдаштыруу (адалдоо) белгилери жок болгон учурда колдонулат.

Квалификацияланган курамга ири же өзгөчө ири өлчөмдө, ошондой эле «иш түрүндө» жасалган жосундар кирет.

КР КЖКнын 217-беренесинин маанисине ылайык, кылмыш жасалган учурда белгиленген эсептик көрсөткүчтөн он миң эсе ашкан мүлктүн наркы ири өлчөм деп түшүнүлөт, ал эми өзгөчө ири өлчөм деп эсептик көрсөткүчтөн жыйырма беш миң эсе ашкан мүлктүн наркы түшүнүлөт.

«Иш түрүндө» деген квалификациялоочу белги системалуулукту, туруктуу киреше алууну, кылмыш жолу менен алынгандыгы алдын ала белгилүү болгон мүлктү сатып алууга же кайра сатууга кесиптик багытталууну билдирет жана мындай ишмердүүлүк күбөлөрдүн көрсөтмөлөрү жана анын узак мөөнөттүү мүнөзү менен ырасталат.

Кылмыштын субъектиси болуп кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартуу курагына жеткен, акыл-эси жайында болгон жеке адам саналат. Мында бул адам мүлк алынган предикаттык кылмышты жасоого катышпагандыгы аныкталууга тийиш.

Кылмыш жолу менен алынган мүлк анын кылмыштуу жол менен алынгандыгы жөнүндө маалыматы жок башка адамга убактылуу сактоого өткөрүлүп берилген учурларда, анын аракеттеринде КР КЖКнын 217-беренесинде каралган кылмыштын курамы болбойт.

Бул категориядагы иштер боюнча соттук практиканы талдоо соттор тарабынан далилдерди ар тараптуу, толук жана объективдүү изилдөө, ошондой эле иштин жагдайларына тийиштүү баа берүү жалпысынан камсыз кылынарын көрсөтөт.

Ошентип, адам тарабынан кылмыш жолу менен алынган мүлктү сатып алып, андан кийин аны сатуу кылмыштардын жыйындысын түзбөйт жана бир гана берене боюнча квалификацияланууга тийиш.

Мисал: УД-58/24Д11 кылмыш иши боюнча (судья А.Б.) Ж.А.га КР КЖКнын 367-бер. 1-б. («Оор кылмышты мурда убадалашпаган жаап-жашыруу») боюнча эки эпизод жана 217-бер. 1-б. («Кылмыш жолу менен алынгандыгы белгилүү болгон мүлктү сатып алуу же сатуу») боюнча үч эпизод менен айып коюлган.

Соттун өкүмү менен Ж.А. КР КЖКнын 367-беренесинин 1-бөлүгү боюнча коюлган айыптын эки эпизоду боюнча анын аракеттеринде кылмыштын курамы жок болгондуктан акталган. Ошол эле учурда Ж.А. КР КЖКнын 217-беренесинин 1-бөлүгү боюнча үч эпизод боюнча күнөөлүү деп табылып, ар бир эпизод боюнча ага 500 эсептик көрсөткүч өлчөмүндө айып салуу түрүндөгү жаза дайындалган. КР КЖКнын 77-беренесинин негизинде дайындалган жазаларды жарым-жартылай кошуу жолу менен мамлекеттин кирешесине өндүрүлүүчү 800 эсептик көрсөткүч өлчөмүндө айып салуу түрүндөгү акыркы жаза белгиленген.

Иштин материалдарына ылайык, 2024-жылдын январь айынан март айына чейинки мезгилде Ж.А. үчүнчү жактардан жабырлануучулардан уурдалган ири мүйүздүү малды бир нече жолу сатып алган. Кийинчерээк сатып алынган уйлар анын тарабынан базарда өздүгү аныкталбаган адамдарга сатылган, бул анын мүлктү сатып алууга гана эмес, аны андан ары сатууга да катышкандыгын ырастайт.

Белгилей кетүүчү жагдай, Ж.А. аракеттери системалуу мүнөздө болгон жана башка адамдар менен биргеликте жасалган, бирок уюштуруучу ролу болбогон учурда да, анын мүлктү сатып алууга жана сатууга катышуусу КР КЖКнын 217-беренесинде каралган кылмыштын объективдүү жагын түзөт.

Ошол эле учурда биринчи инстанциядагы сот Ж.А.нын аракеттеринде КР КЖКнын 367-беренесинин 1-бөлүгүндө каралган кылмыштын курамы жок экендиги жөнүндө негиздүү тыянакка келген. Буга КР КЖКнын 205-беренесинде каралган предикаттык кылмыш (уурулук) анча оор эмес кылмыштардын категориясына кирери негиз болгон. Ал эми КР КЖКнын 367-беренесинин диспозициясы оор жана өзгөчө оор кылмыштарды жашыргандыгы үчүн гана жоопкерчиликти карайт. Мындан тышкары, сот тарабынан Ж.А.нын кылмышты же аны жасаган адамды жашырууга карата түздөн-түз ниетинин бар экендиги аныкталган эмес. Ошентип, анын аракеттеринде жашыруу кылмышынын объективдүү да, субъективдүү да белгилери жок.

Апелляциялык инстанция өкүмдү өзгөртүүсүз калтырып, жогору турган соттун биринчи инстанциядагы соттун укуктук баасына жана тыянактарына макулдугун билдирген.

Бул мисал бирдей соттук тажрыйбаны калыптандырууда олуттуу мааниге ээ, анткени ал КР КЖКнын 217-беренеси менен 367-беренесинде каралган кылмыш курамдарын туура ажыратууну көрсөтөт, ошондой эле жашыруу маселесин чечүүдө предикаттык кылмыштын оордук категориясын жана түздөн-түз ниеттин бар экендигин милдеттүү түрдө аныктоонун зарылдыгын баса белгилейт.

Экинчи мисал КР КЖКнын 217-беренеси боюнча квалификациялоо үчүн алдын ала белгилүүлүк болушу зарыл экендигин көрсөтөт.

УД-8/23-Ч6 ишинин фабуласынан көрүнүп тургандай, Т.А. КР КЖКнын 217-беренесинин 1-бөлүгү менен кылмыш жолу аркылуу табылган мүлктү өткөрүүгө көмөк көрсөтүүгө байланышкан үч эпизод боюнча айыпталган.

Иштин материалдарынан аныкталгандай, Т.А. үчүнчү жактын өтүнүчү боюнча уурдалган мүлктү ар кандай сатып алуучуларга өткөрүүгө катышкан. Анын аракеттери ортомчулук кылуу жана сатууга көмөк көрсөтүү мүнөзүндө болгон, бул КР КЖКнын 217-бер. 1-б. каралган кылмыш курамынын объективдүү жагын түзөт.

Бул иште сот субъективдүү жагын аныктоого өзгөчө маани берген. Алгачкы түшүндүрмөлөрүндө маалыматы жок экендигин көрсөткөнүнө карабастан, соттук териштирүүнүн жүрүшүндө Т.А. уйлардын мыйзамсыз жол менен алынгандыгын билгендиги аныкталган. Ошентип, КР КЖКнын 217-беренеси боюнча кылмыш жоопкерчилигинин милдеттүү белгиси болуп саналган алдын ала билип туруп жасоо фактысы далилденген, ансыз кылмыш жоопкерчилиги келип чыкпайт.

Мындан тышкары, иш боюнча кылмыш жоопкерчилигинен бошотуу үчүн олуттуу мааниге ээ болгон жагдайлар аныкталган. Айыпталуучу күнөөсүн толугу менен мойнуна алып, кылмыштын бетин ачууга көмөк көрсөткөн, ошондой эле келтирилген зыян толук көлөмдө өндүрүлгөн. Өз кезегинде жабырлануучулар кылмыш ишин кыскартуу жөнүндө өтүнүчтөрүн беришкен.

Сот КР КЖКнын 57-бер. жана КР КЖПКнын 27-бер. 1-б. 13-п. жоболорун жетекчиликке алуу менен, тараптардын жарашуусуна байланыштуу кылмыш ишин негиздүү түрдө кыскарткан. Бул чечим мыйзам талаптарына да, анча оор эмес кылмыштар боюнча калыптанган соттук практикага да ылайык келет.

Келтирилген мисалдарды талдоо кылмыш жолу менен алынгандыгы белгилүү болгон мүлктү сатып алуу же сатуу менен байланышкан иштер боюнча укук колдонуу практикасында туруктуу калыптанган бир катар ыкмаларды бөлүп көрсөтүүгө мүмкүндүк берет.

КР КЖКнын 217-бер. каралган кылмыш курамынын негизги жана милдеттүү белгиси болуп алдын ала билип туруп жасоо саналат, башкача айтканда, адам мүлктүн кылмыштуу жол менен алынгандыгын так аңдап-билген болушу керек. Бул белги жок болгон учурда көрсөтүлгөн берене боюнча кылмыш жоопкерчилиги келип чыкпайт.

Мында соттук практика адамдын катышуу формасы (түздөн-түз сатуу же өткөрүүгө көмөк көрсөтүү) кылмыш курамынын бардык белгилери аныкталган учурда квалификациялоого таасир этпейт дегенден келип чыгат. Мүлктү өткөрүүгө багытталган көмөкчү аракеттер да КР КЖКнын 217-бер. диспозициясы менен камтылат.

Ошондой эле каралып жаткан жосунду ага жакын кылмыш курамдарынан, атап айтканда, жашырып коюу кылмышынан айырмалоо маанилүү мааниге ээ. Соттор ырааттуу түрдө КР КЖКнын 367-беренеси боюнча жоопкерчилик оор же өзгөчө оор кылмыштарды жашырып койгон учурда жана жашырууга карата түздөн-түз ниет болгон учурда гана келип чыгарын белгилешет, бул анча оор эмес кылмыштарга байланышкан учурларда аталган беренени колдонууну жокко чыгарат.

Ошол эле учурда соттук КР КЖКнын 57-беренесинде жана КР КЖПКнын 27-бер. 1-б. 13-п. каралган шарттар болгондо, тактап айтканда күнөөнү ыктыярдуу түрдө моюнга алуу, келтирилген зыянды толук өндүрүү жана жабырлануучулар менен жарашуу шарттарында ушул категориядагы иштер боюнча кылмыш жоопкерчилигинен бошотуу мүмкүн экендигин көрсөтөт.

Ошентип, келтирилген мисалдар анча оор эмес кылмыштар боюнча укук колдонуу практикасында мыйзамда белгиленген бардык талаптарды так сактоо менен

жабырлануучулардын бузулган укуктарын калыбына келтирүүгө жана тараптарды жараштыруу механизмдерин колдонууга артыкчылык берилерин көрсөтөт.

Кылмыштуу жол менен алынган кирешелерди мыйзамдаштыруу (адалдоо) (КР КЖКнын 222-бер.).

КР КЖКнын 222-беренеси кылмыш жолу менен алынган кирешелерди мыйзамдаштыруу (адалдоо) үчүн кылмыш-жаза жоопкерчилигин белгилейт жана төмөнкүлөргө багытталган:

- мамлекеттин экономикалык коопсуздугун коргоого;
- уюшкан жана экономикалык кылмыштуулукка каршы аракеттенүүгө;
- кылмыштуу кирешелерди мыйзамдуу жарандык жүгүртүүгө тартууга бөгөт коюуга;
- көмүскө экономикага каршы системалуу күрөшүүгө.

Каралып жаткан берененин диспозициясы ФАТФтын Сунуштарына жана Кыргыз Республикасынын 2003-жылдын 15-апрелиндеги № 74 Мыйзамы менен ратификацияланган Бириккен Улуттар Уюмунун трансулуттук уюшкан кылмыштуулукка каршы конвенциясынын (Палермо конвенциясынын) жоболоруна ылайык келет. Аталган эл аралык актылар кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштырууга (адалдоого) жана терроризмди каржылоого каршы аракеттенүү чөйрөсүндөгү укуктук жөнгө салуунун негизин түзүп, мамлекеттердин бул жосундарды кылмыш катары таануу, кылмыштуу кирешелерди конфискациялоо жана эл аралык кызматташтыкты, анын ичинде өз ара укуктук жардам көрсөтүүнү жүзөгө ашыруу боюнча милдеттенмелерин бекемдейт.

Бул сунуштарды колдонуу натыйжалуу көзөмөл жана укук колдонуу тутумун түзүүгө көмөк көрсөтөт.

Кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруу (адалдоо) деп мүлктүн келип чыгышынын кылмыштуу булагын жашыруу же жаап-жашыруу, же кылмыш жасоого катышкан адамга жасалган жосун үчүн жоопкерчиликтен четтөөгө көмөк көрсөтүү максатында, кылмыштардан алынган кирешелер болуп саналган мүлктү өзгөртүү (конверсиялоо) же которуу боюнча ар кандай аракеттерди (операцияларды же бүтүмдөрдү) жасоо аркылуу кылмыштуу кирешеге ээлик кылууга, пайдаланууга же тескөөгө укук ченемдүү түр берүү; же болбосо мүлктүн булагынын чыныгы мүнөзүн, жайгашкан ордун, тескөө же орун которуу ыкмасын, ошондой эле мүлккө болгон укуктарды же анын таандыктыгын жашыруу же жаап-жашыруу, эгерде мүлк кылмыштардан алынган кирешелер болуп саналары белгилүү болсо; же болбосо кылмыш жасоого катышпаган адам тарабынан, эгерде ага мүлк кылмыш жасоонун натыйжасында алынганы белгилүү болсо, мүлктү жашырып коюу же үзгүлтүксүз кармап туруу; же болбосо мүлктү алган учурда анын кылмыштардан алынган кирешелер болуп саналары адамга белгилүү болгон шартта, мүлктү сатып алуу, ага ээлик кылуу же пайдалануу түшүнүлөт.

Кылмыштуу киреше деп кылмыш жасоонун натыйжасында түз же кыйыр түрдө алынган же өндүрүлүп алынган ар кандай экономикалык пайда же мүлк түшүнүлөт.

Мүлк деп ар кандай түрдөгү: материалдык же материалдык эмес (сезилүүчү же сезилбөөчү), кыймылдуу же кыймылсыз мүлк, ошондой эле банктык кредиттерди, жол чектерин, банк чектерин, почта которууларын, баалуу кагаздарды кошо алганда, мындай

мүлккө же ошол мүлктөгү үлүшкө болгон укукту же кызыкчылыкты күбөлөндүргөн ар кандай формадагы (кагаз же электрондук түрдөгү) юридикалык документтер же актылар түшүнүлөт.

Кылмыштын объектиси болуп финансылык-экономикалык жүгүртүүнүн мыйзамдуулугун, мүлктүн келип чыгышынын ачыктыгын жана финансылык жана башка экономикалык институттардын нормалдуу иштешин камсыз кылуучу коомдук мамилелер саналат.

Негизги максат - активдердин чыныгы кылмыштуу келип чыгышын жашыруу жана аларды мыйзамдуу жүгүртүүгө киргизүү болуп саналат.

Предмети болуп кылмыш жасоонун натыйжасында алынган кирешелер: акча каражаттары, буюмдар, мүлктүк укуктар, баалуу кагаздар, электрондук активдер, банктык документтер, кредиттер, которуулар жана башка каражаттар, анын ичинде кылмыш жасагандыгы үчүн сый акы катары же жарандык жүгүртүүдө чектелген предметтерди өткөрүүдөн алынган кирешелер саналат.

Предикаттык кылмыштын натыйжасында алынган акча каражаттары же башка мүлк, алардын келип чыгышын жашырууга же аларга укук ченемдүү түр берүүгө багытталган кийинки аракеттер жасалган шартта, мыйзамдаштыруунун предмети катары таанылышы мүмкүн.

Эгерде кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруунун (адалдоонун) предмети катары криптовалюталар чыкса, соттор Кыргыз Республикасынын аймагында криптовалюталардын жана башка виртуалдык активдердин жүгүртүлүшүн жөнгө салуучу Кыргыз Республикасынын 2022-жылдын 21-январындагы № 12 «Виртуалдык активдер жөнүндө» Мыйзамын жетекчиликке алууга тийиш. Аталган Мыйзам виртуалдык активдерди чыгаруунун, сактоонун, алмаштыруунун жана майнинг жүргүзүүнүн укуктук негиздерин белгилейт, виртуалдык активдер рыногунун катышуучуларына карата талаптарды аныктайт, тиешелүү иштин түрлөрүн мамлекеттик жөнгө салуу жана лицензиялоо чараларын карайт, санариптик рыноктун катышуучуларынын негизги түшүнүктөрүн, укуктарын жана милдеттерин камтыйт жана виртуалдык активдер чөйрөсүн тартипке келтирүүгө жана укуктук жөнгө салууга, ошондой эле Кыргыз Республикасынын экономикасында санариптик технологияларды ачык-айкын жана көзөмөлдөнүүчү пайдалануу үчүн шарттарды түзүүгө багытталган.

Виртуалдык активдер, анын ичинде криптовалюталар жана башка санариптик токендер, аларды эсепке алуу, сактоо жана өткөрүп берүү ыкмасына карабастан мүлк катары таанылат, экономикалык баалуулукка ээ жана КР КЖКнын 222-беренесине карата эскертүүдөгү мүлк түшүнүгү менен камтылат, ал ар кандай түрдөгү, анын ичинде материалдык эмес жана электрондук формада болгон мүлктү да өзүнө камтыйт.

Виртуалдык активдер түрүндө алынган же кылмыштуу келип чыгышы бар башка мүлктөн аларга айландырылган кирешелер мыйзамда белгиленген шарттар болгондо кылмыштуу кирешелер катары таанылышы мүмкүн.

Кылмыш жолу менен алынгандыгы алдын ала белгилүү болгон виртуалдык активдерге ээлик кылууга, пайдаланууга же тескөөгө укук ченемдүү түр берүүгө багытталган аракеттер, мындай мүлктүн санариптик формасына карабастан, КР КЖКнын 222-беренеси боюнча квалификацияланууга тийиш. Мындай аракеттерге, атап айтканда, кылмыштуу кирешелерди виртуалдык активдерге которуу, аларды конверсиялоо, электрондук капчыктардын ортосунда жылдыруу, ортомчуларды пайдалануу, ошондой

эле виртуалдык активдерди кийин акча каражаттарына же башка мүлккө алмаштыруу жана аларды мыйзамдуу экономикалык жүгүртүүгө киргизүү кирет.

Ушул категориядагы иштерди кароодо соттор адамдын виртуалдык активдердин кылмыштуу келип чыгышы жөнүндө маалымдуулугун, мүлктүн келип чыгышынын булагын, таандыктыгын же ага болгон укуктарды жашырууга же жаап-жашырууга багытталган ниетин, ошондой эле адамдын виртуалдык активдерге карата иш жүзүндөгү көзөмөлүн аныктоого тийиш.

Объективдүү жагы төмөнкүлөрдөн көрүнөт:

- кылмыштуу кирешенин мыйзамсыз келип чыгышын аңдап-түшүнүү менен ага карата активдүү аракеттерди жасоодо.

- укук ченемдүү түр берүү: накталай акча каражаттарын накталай эмес каражаттарга жана тескерисинче конверсиялоо (өзгөртүү), акча каражаттарын үчүнчү жактардын банктык эсептерине которуу, жасалма фирмалардын эсептерине салуу, көзөмөлдөнгөн адамдарга кыймылсыз мүлк сатып берүү, ири суммаларды майда операцияларга бөлүү («смурфинг»), предикаттык кылмыш жасаган адамга көмөк көрсөтүү, жоопкерчиликтен четтөөгө шарт түзүү. Негизги талап - адам мүлктүн кылмыштуу киреше экендигин билиши жана аракеттер мүлктүн келип чыгышын жашыруу же күнөөлүү адамдын жоопкерчиликтен четтөөсүнө көмөк көрсөтүү максатында жасалышы керек.

- мүлктүн чыныгы булагын, жайгашкан ордун, тескөө же орун которуу ыкмасын, мүлккө болгон укуктарды же анын таандыктыгын жашыруу же жаап-жашыруу, мүлктү туугандардын (номиналдык ээлердин) атына каттоо, жасалма карыз келишимдерин түзүү, жасалма контракттар аркылуу акча каражаттарын чет өлкөгө чыгаруу, чыныгы бенефициарлар жөнүндө маалыматтарды жашыруу. Бул мүлктү өзгөртүүнү талап кылбаган өз алдынча форма болуп саналат.

- негизги кылмышка катышпаган адам тарабынан кылмыштуу кирешени анын мыйзамсыз келип чыгышын аңдап-билүү менен үзгүлтүксүз кармап туруу (мүлктү сактоого алуу, кылмышка катышкан адам тарабынан берилген мүлктү үзгүлтүксүз кармап туруу).

- мүлктү сатып алуу, ага ээлик кылуу же пайдалануу - эгерде мүлктү алган учурда адам анын кылмыштуу киреше экендигин билсе. Бул активдүү конверсиялык операцияларды жасоону талап кылбайт, кылмыштуу кирешени атайылап сатып алуу жетиштүү болуп саналат.

Ушул берене боюнча кылмыш-жаза жоопкерчилиги кылмыштуу кирешелер алынган негизги (предикаттык) кылмыштар үчүн адамдын кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартылганына карабастан келип чыгат.

Кирешелер алынган предикаттык кылмыштын жасалгандыгы фактысы квалификациялоо үчүн милдеттүү шарт болуп саналат.

Предикаттык кылмыш (негизги кылмыш) - Кыргыз Республикасынын же чет мамлекеттин кылмыш мыйзамдарында каралган, анын натыйжасында кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруунун (адалдоонун) объектиси (предмети) болуп саналган киреше (каражаттар) алынган ар кандай кылмыш түшүнүлөт.

Кылмыш мыйзамдаштырууга (адалдоого) багытталган тиешелүү аракеттер жасалган учурдан тартып, кесепеттердин келип чыккандыгына карабастан аяктаган деп эсептелет.

Субъективдүү жагы жосундун тике кара ниет менен жасалышы менен мүнөздөлөт. Мүлктүн мыйзамсыз келип чыгышы жөнүндө так билүү милдеттүү белги болуп саналат. Билгендигин тастыктоочу далилдер катары кылмыштуу топтун катышуучулары менен байланышы, операциянын экономикалык максатка ылайыксыздыгы, каражаттардын келип чыгышы жөнүндө маалыматтарды жашыруу, кирешенин булагын жашыруу же күнөөлүү адамдын жоопкерчиликтен четтөөсүнө көмөк көрсөтүү максатында алмаштырылган адамдарды пайдалануу эсептелиши мүмкүн.

Этиятсыздык ушул берене боюнча кылмыш-жаза жоопкерчилигин жокко чыгарат.

Кылмыштын субъектиси болуп кылмыш-жаза жоопкерчилигинин курагына жеткен, акыл-эси жайында болгон жеке адам саналат, ал эми ушул берененин 2-бөлүгү боюнча кызматтык абалынан пайдаланган адам, кызмат адамы же банктын, финансылык уюмдун кызматкери жана башка ушу сыяктуу адамдар субъект болуп эсептелет.

Квалификациялоочу белгилер болуп төмөнкүлөр саналат:

- кылмыштын адамдардын тобу тарабынан жасалышы (кылмыштын алдын ала макулдашпастан биргелешип аракеттенген эки же андан көп адам тарабынан жасалышы);
- кылмыштын алдын ала бүтүм боюнча адамдардын тобу тарабынан жасалышы (кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруу (адалдоо) боюнча алдын ала макулдашкан эки же андан көп адам тарабынан кылмыштын жасалышы);
- кызматтык абалынан пайдалануу (кардарга «шектүү» операцияларды жүргүзүүнү жеңилдеткен банк кызматкерлери, жасалма фирмаларды көзөмөлдөн бошоткон кызмат адамдары, тиешелүү текшерүүсүз бүтүмдөрдү тариздеген нотариустар же каттоочулар жана башка ушул сыяктуу адамдар). Кызматтык абалдан пайдалануу мыйзамдаштырууга мүмкүнчүлүк түзүүгө же аны олуттуу жеңилдетүүгө тийиш.

Өзгөчө квалификациялоочу белгилерге төмөнкүлөр кирет:

- жосундун уюшкан топтун курамында жасалышы, башкача айтканда кылмыш жасоо үчүн алдын ала түзүлгөн, ролдор бөлүштүрүлгөн жана алдын ала пландаштыруу менен мүнөздөлгөн адамдардын туруктуу бирикмесинин курамында жасалышы;
- жосундун кылмыштуу коомдоштуктун курамында жасалышы, ал кошо катышуучулуктун эң кооптуу формасы болуп саналат жана оор жана өзгөчө оор кылмыштарды, анын ичинде коррупциялык, трансулуттук жана финансылык схемаларды жасоо үчүн түзүлгөн туруктуу, түзүмдөштүрүлгөн бирикмелерге мүнөздүү;
- жосундун ири өлчөмдө жасалышы, башкача айтканда кылмыш жасалган учурда зыяндын өлчөмүн (же мүлктүн наркын) милдеттүү түрдө аныктоо талап кылынат.

Кылмыш-жаза жоопкерчилиги адамдын предикаттык кылмыш үчүн жоопкерчиликке тартылганына карабастан келип чыгат. Башкача айтканда, квалификациялоо үчүн негизги жосун боюнча айыптоо өкүмүнүн болушу талап кылынбайт жана мүлктүн келип чыгышынын кылмыштуу мүнөзүн, ошондой эле адамдын анын мыйзамсыз булагы жөнүндө маалымдуулугун далилдөө жетиштүү болуп саналат.

Кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруу (адалдоо) жөнүндө кылмыш иштерин кароо боюнча соттук статистиканын талдоосу көрсөткөндөй, талданып жаткан мезгил ичинде каралган 29 иштин ичинен 10 иш боюнча соттор тарабынан 12 адамга карата

кылмыш куугунтугун кыскартуу жөнүндө токтомдор кабыл алынган, ал эми 19 иш боюнча өкүмдөр чыгарылып, алардын негизинде 23 адам соттолуп, 13 адам акталган.

Жүргүзүлгөн жалпылоо соттор кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруу (адалдоо) жөнүндө иштерди кароодо материалдык жана процессуалдык укуктун ченемдерин негизинен туура колдонушарын көрсөттү. Ошону менен бирге соттук практикада төмөнкүдөй учурлар дагы эле кездешет:

- соттор тарабынан күнөөлүү адамдын кара ниетинин багытын толук эмес изилдөө;
- мыйзамдаштырууну ага жакын (башка) кылмыш курамдарынан жаңылыш ажыратуу;
- мүлктүн кылмыштуу келип чыгышын ырастоочу далилдерге баа берүүдө формалдуу мамиле кылуу.

Мисал: УД-177/24Б2 боюнча

Кылмыш ишин кароонун алкагында бир нече жолу соттолгон К.А. аттуу адамдын энеси А.М.С. жана жарандык жубайы Т.Н.Д. анын кылмыштуу ишмердүүлүгү жана мыйзамдуу киреше булактары жок экендиги жөнүндө алдын ала билип туруп, 2008-жылдан 2023-жылдын октябрь айына чейинки мезгилде К.А. тарабынан кылмыш жолу менен алынган мүлктү мыйзамдаштырууга билип туруп катышып, анын келип чыгышынын булагын жашыруу жана ээлик кылууга жана тескөөгө мыйзамдуу түр берүү максатында мүлктү өздөрүнүн атына каттатып келишкендиги аныкталган.

А.М.С. атына Аламүдүн районундагы турак үй, Бишкек шаарындагы батирлер жана унаа токтотуучу жайлар, жер тилкелери, дүкөндөр, Ысык-Көл облусундагы курорттук-рекреациялык аймактагы объектилер жана спорт комплекси катталган. Мүлктүн жалпы наркы 2 140 804 000 сомду түзгөн.

Т.Н.Д. атына Бишкек шаарындагы турак батирлер, Байтик айылындагы турак эмес жай жана курорттук аймактагы коттедж катталган. Мүлктүн жалпы наркы 133 442 000 сомду түзгөн.

Аталган объектилер мыйзамдаштыруунун предмети болуп саналган, ал эми акча каражаттары жана кыймылсыз мүлккө болгон укуктар К.А. тарабынан кылмыштуу ишмердүүлүктүн натыйжасында алынган кылмыштуу кирешелер болуп эсептелген.

Сот А.М.С. менен Т.Н.Д.нын аракеттери кылмыштуу кирешелерге мыйзамдуу мүлктүн түрүн берүү жана К.А. уюшкан кылмыштуу тобунун ишмердүүлүгүн колдоого багытталгандыгын аныктаган.

Далилдер катары Кыргыз Республикасынын Чүй облусу боюнча УКМКсынын ыкчам материалдары, тергөөчүнүн объектилерди буюм далилдер катары таануу жөнүндө токтомдору, «Ваш Эксперт» ЖЧКсынын баалоо боюнча отчеттору, мүлктү каттоо жөнүндө документтер жана күбөлөрдүн көрсөтмөлөрү алынган.

Биринчи инстанциядагы сот (Бишкек шаарынын Октябрь райондук соту, судья Б.Т.И.) далилдерди тиешелүүлүк, жол берилүүчүлүк жана ишенимдүүлүк критерийлери боюнча баалап, алардын өз ара байланышын жана ырааттуулугун аныктап, кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруу фактысын тастыктаган. Мында А.М.С.нын аракеттери КР КЖКнын (2021-жылдагы редакциясы) 222-бер. 3-б. 3-п. КР КЖКнын (1997-жылдагы редакциясы) 183-бер. 3-б. 2-п. кайра квалификацияланып, ага 7 жылга эркиндигинен ажыратуу жазасы шарттуу түрдө, 1 жылдык сыноо мөөнөтү менен дайындалган (КР КЖКнын 63-беренеси).

Т.Н.Д. КР КЖКнын 222-бер. 3-б. 3-п боюнча күнөөлүү деп табылып, жалпы режимдеги түзөтүү колониясында өтөө менен 8 жылга эркиндигинен ажыратууга жана 2 жылга чейин ишкердик ишмердүүлүк менен алектенүү укугунан ажыратууга соттолгон; ага карата издөө жарыяланган.

Соттолгондордун кылмыштуу жол менен алынган каражаттарга сатып алынган жана уюшкан кылмыштуу топтун кирешелерин мыйзамдаштыруу үчүн пайдаланылган бардык мүлкү мамлекеттин кирешесине конфискацияланган.

Бишкек шаардык сотунун апелляциялык инстанциясы биринчи инстанциянын өкүмүн өзгөртүүсүз калтырды (26.09.2024-ж.).

Кассациялык инстанция биринчи инстанциядагы соттун өкүмүн өзгөртүп, Т.Н.Д.нын аракеттерин КР КЖКнын (1997-жылдагы редакциясы) 183-бер. 3-б. 2-п. кайра квалификациялап, мүлкүн конфискациялоо жана 2 жылга чейин ишкердик ишмердүүлүк менен алектенүү укугунан ажыратуу менен 7 жылга эркиндигинен ажыратуу жазасын дайындаган.

Бул мисал кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруу (адалдоо) татаал финансылык операцияларды гана эмес, ошондой эле жакын туугандар аркылуу кымбат баалуу мүлккө менчик укугун иш жүзүндө тариздөөнү («номиналдык ээлер» инструментарий) да камтый тургандыгын тастыктайт.

Каралып жаткан иште кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруу фактысы, башкача айтканда «алдын ала билип туруп» жасалгандыгы уюшкан кылмыштуу топтун лидери менен жакын байланыштарга жана алынган активдердин наркынын үй-бүлө мүчөлөрүнүн мыйзамдуу кирешелерине ачык-айкын дал келбегендигине негизделген.

КР КЖКнын 1997-жылдагы редакциясынын колдонулушу мыйзамдын жоопкерчиликти жеңилдеткен ченеминин кайра күчүнө ээ болуу конституциялык принцибинин так сакталгандыгын көрсөтөт, анткени кылмыштуу ишмердүүлүк анын колдонулуу мезгилинде башталган. Аталган принцип кыйла катаал редакциядагы мыйзам күчүнө киргенге чейин жасалган кылмыштар боюнча жосундарды кайра квалификациялоого жана жазаны жеңилдетүүгө мүмкүндүк берет.

Мүлктү конфискациялоо ушул категориядагы иштер боюнча ажырагыс укуктук кесепет болуп саналат, эгерде анын кылмыштуу келип чыгышы далилденсе, жана аны колдонуу мыйзамсыз алынган активдер кимдин атына таризделгенине карабастан, аларды сактап калуу мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарууга багытталган.

Мыйзамдаштыруу схемасын уюштурган адамдар менен укуктарды каттоо процессине тартылган адамдардын (номиналдык ээлердин) аракеттерин ажыратууга байланыштуу **экинчи мисал** - УД-224/21ОЗ иши (судья Ж.К.К.).

Иштин фабуласынан көрүнгөндөй, 2005-2010-жылдар аралыгында М.Б. жетектеген жана анын жакын адамдары (С.К., У.П., Х.М. жана башкалар) кирген адамдар тобу алдын ала бүтүм боюнча аракеттенүү менен активдерди мыйзамсыз ээлеп алуу схемасын ишке ашырышкан.

2008-жылдын 7-февралында алар алмаштырылган адам (С.Б.) аркылуу Кара-Суу шаары, Ленин көчөсү, 1 дарегинде жайгашкан, аянты 3,0 га болгон жер тилкесиндеги кыймылсыз мүлк объектин сатып алышкан. Бүтүмдүн баасы рыноктук нарктан кыйла төмөн болгондугу аныкталган.

Активге ээлик кылууга укук ченемдүү түр берүү максатында мүлк уюштуруучулары М.Б. менен байланышкан адамдар болгон ЖЧКсынын атына

таризделген. Кийинчерээк коомдун уставдык капиталындагы үлүштөр жана мүлктүн өзү номиналдык ээлерди жана нотариалдык күбөлөндүрүүнү пайдалануу менен формалдуу (жасалма) бүтүмдөрдүн тизмеги аркылуу бир нече жолу кайра таризделген. Тергөө учурунда укук белгилөөчү документтердеги кол тамгалардын бир бөлүгү жасалма экендиги аныкталган.

2010-2012-жылдар аралыгында ЖЧКсынын иш жүзүндөгү ээси болуп А.А. эсептелген, ал активдердин кылмыштуу келип чыгышын билип туруп, аларды ишеним каттар жана формалдуу макулдашуулар аркылуу кайра тариздөө иштерин жүргүзгөн. 2012-жылдагы рыноктук баалоого ылайык мамлекетке келтирилген жалпы зыян 30 355 700 сомду түзгөн (өзгөчө ири өлчөм).

Биринчи инстанциядагы сот А.А. менен С.Р. - КР КЖКнын 30-бер. 4-б., 350-бер. 4-б. жана 166-бер. 4-б. 2-п. боюнча, ал эми О.Г. (нотариусту) - КР КЖКнын (1997-жылдагы редакциясы) 222-бер. 1-б. боюнча алардын аракеттеринде кылмыш курамы жок болгондуктан актаган жана кара ниеттин далилденбегендигин көрсөткөн. Мында сот аталган адамдар алдоо жолу менен бүтүмдөрдү жасоого тартылгандыгын же ишеним кат боюнча формалдуу функцияларды аткаруу менен ак ниеттүү жаңылыштык абалында аракеттенишкендигин аныктаган.

Ошол эле учурда М.Б., С.К., У.П. жана Х.М. КР КЖКнын 183-бер. 3-б. (кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруу) жана 166-бер. 4-б. 2-п. (алдамчылык) боюнча күнөөлүү деп табылып, мүлкүн конфискациялоо менен узак мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу жазасына соттолгон.

Апелляциялык инстанция соттун өкүмүн өзгөртүүсүз калтырган.

Сот айыпталуучулардын аракеттерин мыйзамдаштыруу катары квалификациялаган: алмаштырылган адамдарды системалуу пайдалануу, фиктивдүү жарандык-укуктук бүтүмдөрдүн тизмегин түзүү, мүлккө болгон укуктарды номиналдык ээлер аркылуу тариздөө, ошондой эле ээлик кылуунун мыйзамдуулугунун көрүнүшүн түзүү максатында жасалма документтерди пайдалануу (КР КЖКнын 350-бер. 4-б).

Ош облусунун соттук коллегиясы Х.М.нын жактоочусунун кассациялык даттануусун карап чыгып, аны соттоо бөлүгүндөгү өкүмдү жокко чыгарып, ишти жаңы кароого жөнөткөн.

Өкүмдү жокко чыгарууга Х.М.нын аракеттеринин КР КЖКнын 183 - жана 166-беренелеринин белгилерине туура келген жагдайларынын так көрсөтүлбөгөндүгү, мыйзамдаштыруу кандай ыкма менен жасалгандыгы боюнча тыянактардын жүйөлөнбөгөндүгү, далилдердин толук бааланбагандыгы жана алардын ортосунда карама-каршылыктардын болушу, ошондой эле Х.М. тарабынан киреше алынгандыгын же мүлккө иш жүзүндө тескөө жүргүзүлгөндүгүн тастыктаган далилдердин жоктугу негиз болгон.

Кассациялык инстанциядагы сот айыптоо өкүмү ар бир катышуучунун ролун кеңири сүрөттөп көрсөтпөстөн, иштин материалдарына формалдуу же жалпыланган шилтемелерге негизделиши мүмкүн эместигин белгилеген, бул кылмыш-жаза жоопкерчилигин жетиштүү деңгээлде жекелештирбегендигин көрсөтөт.

Жаңы кароонун жыйынтыгы боюнча Х.М. анын аракеттеринде кылмыш курамы жок болгондуктан акталган. Аталган актоо өкүмү апелляциялык жана кассациялык инстанциялар тарабынан өзгөртүүсүз калтырылып, мыйзамдуу күчүнө кирген.

Бул мисал кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруу белгилерин аныктоонун зарылдыгын көрсөтөт.

Кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруунун объективдүү жагы төмөнкүлөрдөн көрүнгөн:

- мүлктү көп баскычтуу кайра каттоодо;
- номиналдык ээлерди жана ишеним каттарды пайдаланууда;
- чыныгы менчик ээсин жашырууда;
- ээлик кылуунун формалдуу мыйзамдуулугун түзүүдө;
- жасалма документтерди пайдаланууда.

Кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруунун предмети болуп кыймылсыз мүлк (жер тилкеси жана кыймылсыз мүлк объектилери) жана корпоративдик укуктар (юридикалык жактын уставдык капиталындагы үлүштөр) саналган.

Бул кылмыштын максаты кылмыш жолу менен алынган мүлккө ээлик кылууга, пайдаланууга жана тескөөгө укук ченемдүү түр берүү, ошондой эле анын келип чыгышын жашыруу болуп саналган.

Бул мисал төмөнкүлөрдү көрсөтөт:

- алмаштырылган адамдарды, номиналдык катышуучуларды жана ишеним каттарды пайдалануу кылмыштуу кирешелерге мыйзамдуу түр берүү ниети далилденген учурда гана мыйзамдаштыруунун объективдүү жагынын белгиси болуп саналат;

- адамдын бүтүмдөргө формалдуу катышуусу (каттоо, нотариалдык күбөлөндүрүү, ишеним кат боюнча тариздөө) мүлктүн кылмыштуу келип чыгышы жөнүндө анын маалымдуулугу далилденбесе, өз алдынча кылмыш курамын түзбөйт.

- кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруу үчүн жоопкерчиликке тартууда мүлктүн кылмыштуу келип чыгышын аңдап-билүү, ага мыйзамдуу макам берүү боюнча иш жүзүндөгү катышуу, адамдын аракеттеринин кирешенин булагын жашыруу түрүндөгү натыйжа менен байланышы аныкталышы зарыл; киреше алгандыгы, мүлккө тескөө жүргүзгөндүгү же финансылык агымдарга катышкандыгы жөнүндө далилдердин жоктугу адамдын мыйзамдаштырууга күнөөлүүлүгү жөнүндө тыянак чыгарууну жокко чыгарат.

Иштерди кароодо соттор кылмыштуу схемаларды уюштурган адамдардын аракеттерин жана кылмыштуу кара ниетсиз техникалык, каттоо же ортомчулук функцияларын аткарган адамдардын аракеттерин так ажыратууга тийиш.

Дагы бир мисал мыйзамдаштыруунун предмети болуп акча каражаттары гана эмес, мыйзамсыз жүгүртүүдө турган башка мүлк да болушу мүмкүн экендигин көрсөтөт.

№ 280/23-Б1 кылмыш иши боюнча Бишкек шаарынын Ленин райондук сотунун 2024-жылдын 23-январындагы өкүмү менен Б. у. Н. КР КЖКнын 222-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктунда каралган кылмышты жасаган деп күнөөлүү табылып, мүлкүн конфискациялоо жана эки жыл мөөнөткө белгилүү иш менен алектенүү укугунан ажыратуу менен 6 жылга эркиндигинен ажыратуу жазасына соттолгон.

Сот тарабынан соттолгон Б.у.Н. Россия Федерациясынын аймагында жашаган Шама аттуу белгисиз адам менен биргеликте кылмыш жолу менен алынган мүлктү

мыйзамдаштыруунун туруктуу схемасын уюштургандыгы аныкталган. Аталган схеманын алкагында ал ар кандай үлгүдөгү уурдалган уюлдук телефондорду системалуу түрдө сатып алып, аларды карго-кызматтарды жана үчүнчү жактарды пайдалануу аркылуу Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары чыгарып, андан ары Россия Федерациясынын аймагында өткөрүүнү камсыздап турган.

Соттук отурумда Б. у. Н. күнөөсүн мойнуна алган эмес. Ошол эле учурда анын күнөөлүүлүгү изилденген далилдердин жыйындысы менен, анын ичинде көп сандагы колдонулган уюлдук телефондордун үзгүлтүксүз жөнөтүлүп тургандыгын тастыктаган күбөнүн көрсөтмөлөрү, ошондой эле соттук компьютердик-техникалык экспертизанын корутундусу менен ырасталган. Экспертизанын жыйынтыгында соттолгон адамга таандык уюлдук телефондун эс тутумунан көрсөтүлгөн мүлктү берүү жана өткөрүү жөнүндө күбөлөндүргөн кат алышуулар жана үн билдирүүлөрү аныкталган.

Апелляциялык инстанция биринчи инстанциядагы соттун өкүмүн өзгөртүп, Кыргыз Республикасынын «Кыргыз Республикасынын Конституциясынын кабыл алынгандыгынын 30 жылдыгына жана Адам укуктарынын жалпы декларациясынын 75 жылдыгына байланыштуу мунапыс жөнүндө» Мыйзамынын 3-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктунун негизинде жазанын өтөлбөй калган мөөнөтүн үчтөн бир бөлүккө кыскарткан. Өкүмдүн калган бөлүгү өзгөртүүсүз калтырылган.

Апелляциялык сот мунапыс актысынын негизинде жазаны гана жеңилдетип, биринчи инстанциядагы соттун аракеттерди квалификациялоосунда же анын тыянактарында мыйзам бузууларды аныктаган эмес.

Келтирилген соттук мисалдан көрүнүп тургандай, соттор уурдалган уюлдук телефондорду кылмыш жасоонун натыйжасында алынган мүлк катары баалап, аларды КР КЖКнын 222-беренесине ылайык кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруунун предмети деп таанышкан.

Мында кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруу финансылык операцияларды же формалдуу бүтүмдөрдү жүргүзүү аркылуу эмес, кылмыштуу жол менен алынган мүлктү мамлекеттин чегинен тышкары алып чыгып, аны андан ары сатууга байланыштуу аракеттер аркылуу жүзөгө ашырылган деп бааланган. Бул иш боюнча соттук практика мүлккө ээлик кылууга жана аны тескөөгө мыйзамдуу түр берүү мүлктү башка мамлекеттин аймагындагы жарандык жүгүртүүгө тартуу фактысынын өзүнөн эле көрүнүшү мүмкүн экендигин, мында кошумча «финансылык тазалоо» талап кылынбастыгын көрсөтөт.

Ошентип, соттук практика мыйзамдаштыруу предмети катары акча каражаттары гана эмес, мыйзамсыз жүгүртүүдө турган башка мүлк да каралышы мүмкүн деген мамилени ырастайт.

Кылмыштын объективдүү жагын түзгөн аракеттер катары соттор тарабынан кылмыштуу жол менен алынган мүлктү системалуу түрдө сатып алуу, аны Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары алып чыгуу, ташуу үчүн үчүнчү жактарды пайдалануу жана мүлктү андан ары сатуу үчүн өткөрүп берүү эске алынган. Ошону менен бирге, соттор тарабынан формалдуу финансылык операциялардын же жасалма бүтүмдөрдүн болушу аныкталган эмес, бирок мүлктүн жарандык жүгүртүүгө иш жүзүндө тартылышы кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруу бар деген тыянак чыгарууга жетиштүү деп табылган.

Соттолгон адамдын мүлктүн кылмыштуу келип чыгышын аңдап-билгендиги, жасалган аракеттердин кайталап жана туруктуу мүнөздө болушу, ошондой эле башка адамдар менен аракеттердин макулдашылгандыгы соттор тарабынан КР КЖКнын 222-беренесинде каралган кылмышты жасоого түздөн-түз умтулуу болгондугун күбөлөндүргөн жагдайлар катары бааланган. Алдын ала сүйлөшүү боюнча адамдар тобу тарабынан кылмыш жасоо белгиси ролдордун бөлүштүрүлүшү, аракеттердин макулдашылгандыгы жана кылмыштуу ишмердүүлүктүн узактыгы эске алынуу менен аныкталган.

Ошону менен бирге, өкүмдө кылмыштуу келип чыккан мүлктү өткөрүүгө карата алдын ала сүйлөшүү менен дал ошол мүлктү мыйзамдаштырууга (адалдоого) карата алдын ала сүйлөшүүнүн ортосундагы айырмачылык ажыратылып көрсөтүлгөн эмес, бул алардын жыйынды түрдө бааланышына байланыштуу соттук практикада калыптанган мамилени чагылдырат. Мындан тышкары, соттор тарабынан кылмыштын экономикалык кесепеттери изилденген эмес, алынган пайданын өлчөмү, финансылык агымдардын мүнөзү жана кирешелерди андан ары пайдалануу ыкмалары талданган эмес.

Келтирилген соттук мисалды талдоо кылмыштуу келип чыккан мүлктү жарандык жүгүртүүгө иш жүзүндө тартуу соттор тарабынан кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруунун (адалдоонун) бир түрү катары таанылышы мүмкүн экендиги, мыйзамдаштыруунун атайын максаты негизинен иштин жагдайларынын жыйындысынын негизинде аныкталары, ал эми кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруу менен кылмыштуу келип чыккан мүлктү өткөрүүнүн ортосундагы чек соттун баалоосу жана иштин жагдайларынын жыйындысы аркылуу аныкталарын көрсөтөт.

Үчүнчү мисал кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштырууга (адалдоого) байланышкан кылмыштарды башка кылмыштардан так ажыратуу зарылдыгын көрсөтөт.

УД-442/23Б1 сандуу кылмыш иши боюнча тергөө тарабынан Кыргыз Республикасынын резиденти болуп саналган Н.Л. пайда көрүү максатында Беларусь Республикасынын жарандары И.Л., А.П. жана Н.К. менен алдын ала кылмыштуу сүйлөшүүгө киришкени аныкталган. Алар биргелешип жалган фирмаларды жана эт продукциясын жеткирүү боюнча жасалма келишимдерди колдонуу, ошондой эле товарларды кийин Россия Федерациясына реэкспорттоо аркылуу «Аршамол» ЖЧКсы, «Анвантрейд» ЖЧКсы жана «Ифстарком» ЖЧКсы аркылуу кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруунун (адалдоонун) трансулуттук схемасын түзүшкөн.

2019-жылдын 18-апрелинде И.Л. «Аршамол» ЖЧКсын каттаган, анын активдүү ишмердүүлүгү 2021-жылы гана башталган. 2021-жылдын 13-августунда И.Л. менен А.П. фиктивдүү компанияларды каттоого жана анык эмес салыктык отчеттуулукту берүүгө көмөк көрсөтүү үчүн бухгалтердик «Лидер Консалтинг Плюс» ЖЧКсынын директору Н.Л.ны тарткан. Н.Л. өзүнүн карамагындагы Б.М. жана А.А. аркылуу «Анвантрейд» жана «Аршамол» компанияларын каттоо жана кайра каттоо, ишеним каттарды тариздөө милдеттерин өзүнө алып, өз компаниясынын уставдык максаттарын бузган.

Нотариалдык ишеним каттар Беларусь Республикасында таризделген, андан кийин компаниялар «Айыл Банк» ААКсында эсептерди ачып, Россия жана Беларусь фирмалары менен түзүлгөн жасалма келишимдер аркылуу акча каражаттарын которуу жана адалдоо иштерин жүргүзүшкөн. Компаниялардын эсептери боюнча жалпы жүгүртүү жүздөгөн миллион рублдарды, евролорду жана АКШ долларларын түзгөн.

Тергөө тарабынан компаниялар жүргүзгөн операциялар чаташтырылган жана экономикалык жактан негизсиз мүнөздө болгону, төлөмдөрдү майдалоону жана жасалма документтерди колдонууну камтыганы аныкталган, бул кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруунун (адалдоонун) белгилерине туура келген. Мында товарларды Кыргыз Республикасына иш жүзүндө алып кирүү же алып чыгуу жүзөгө ашырылган эмес.

Н.Л. компаниялар менен бухгалтердик коштоо боюнча жасалма келишимдерди түзүп, жалган отчетторду берип турган, мунун натыйжасында өзгөчө ири өлчөмдө салыктар төлөнбөй калган. Салыктык текшерүүнүн жыйынтыгы боюнча төлөнбөй калган салыктардын суммасы 66 270 705,82 сомду түзгөн, анын ичинен 46 813 160 сом мамлекетке кайтарылган.

Иштелип чыккан схеманын алкагында жасалма компаниялар түзүлүп, эт продукциясын жеткирүү боюнча жасалма келишимдер түзүлүп, кийин товарлар Россия Федерациясына реэкспорттолуп турган. Соттолгон Н.Л. өз компаниясынын уставдык максаттарына каршы келип, компанияларды каттоого жана кайра каттоого көмөктөшкөн, кол алдындагы кызматкерлер аркылуу ишеним каттарды тариздеген, жалган салыктык отчетторду берген жана бухгалтердик коштоонун жасалма көрүнүшүн түзгөн.

Компаниялардын эсептери боюнча акча каражаттары («Аршамол» боюнча 320 миллион рублдан ашык жана 950 миң АКШ доллары, «Анвантрейд» боюнча 5 миллион рубль, «Ифстарком» боюнча 1,4 миллион евродон ашык жана 146 миллион рубль) Беларусь жана Россиядагы жасалма контрагенттер аркылуу товарларды иш жүзүндө жеткирбестен адалданган.

Н.Л.нын аракеттеринин натыйжасында өзгөчө ири өлчөмдө, тактап айтканда 66 270 705,82 сом өлчөмүндө салыктар төлөнбөй калган, анын ичинен 46 813 160 сом мамлекетке кайтарылган.

Анын аракеттери ири өлчөмдө кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштырууга (адалдоого) көмөк көрсөтүүчүлүк, ошондой эле иш жүзүндө иштерди аткарбастан же товарларды жеткирбестен эсеп-фактураларды пайдалануу аркылуу, алдын ала сүйлөшүү боюнча адамдар тобу тарабынан жасалган өзгөчө ири өлчөмдө салыктарды төлөөдөн четтөөгө көмөк көрсөтүү катары квалификацияланган.

Бишкек шаарынын Ленин райондук сотунун 2024-жылдын 19-январындагы өкүмү менен Н.Л. КР КЖКнын 41-беренесинин 4-бөлүгү, 222-беренесинин 3-бөлүгүнүн 3-пункту боюнча 8 жыл мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу, КР КЖКнын 243-беренесинин 2-бөлүгүнүн 1, 2, 4-пункттары боюнча 3 жыл мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу, КР КЖКнын 243-беренесинин 2-бөлүгүнүн 1, 2, 4-пункттары боюнча 3 жыл мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу, КР КЖКнын 243-беренесинин 2-бөлүгүнүн 1, 2, 4-пункттары боюнча 3 жыл мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу жазалары дайындалган. КР КЖКнын 77-беренесинин негизинде дайындалган жазаларды жарым-жартылай кошуу жолу менен ага акыркы жаза катары 10 жыл мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу жазасы белгиленген.

Апелляциялык инстанциянын 2024-жылдын 26-мартындагы аныктамасы менен Бишкек шаарынын Ленин райондук сотунун Н.Л.ны КР КЖКнын 41-бер. 4-б., 222-бер. 3-б. 3-п. каралган кылмышты жасоого күнөөлүү деп таануу бөлүгүндөгү өкүмү жокко чыгарылган.

Бишкек шаардык сотунун 2024-жылдын 26-мартындагы өкүмү менен Бишкек шаарынын Ленин райондук сотунун өкүмү өзгөртүлүп, Н.Л. анын аракеттеринде КР

КЖКнын 41-бер. 4-б., 222-бер. 3-б. 3-п. каралган кылмыш курамы жок болгондугуна байланыштуу акталган.

КР КЖКнын 77-бер. негизинде дайындалган жазаларды жарым-жартылай кошуу жолу менен Н.Л.га акыркы жаза катары 5 жыл мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу жазасы белгиленген.

Кыргыз Республикасынын «Кыргыз Республикасынын Конституциясынын кабыл алынгандыгынын 30 жылдыгына жана Адам укуктарынын жалпы декларациясынын 75 жылдыгына байланыштуу мунапыс жөнүндө» Мыйзамынын 1-бер. 1-б. 4-п. негизинде Н.Л. эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жазадан бошотулуп, сот залынан камактан чыгарылган. «Айыл Банк» ААКсынын эсептешүү эсептериндеги акча каражаттары салыктык карызды жабуунун эсебине мамлекеттин кирешесине өткөрүлгөн.

Апелляциялык инстанция КР КЖКнын 222-бер. боюнча коюлган айыптоону жокко чыгарып, кирешелерди мыйзамдаштырууга (адалдоого) көмөк көрсөтүү бөлүгүндө кылмыш курамы жок экендигин тааныган жана жоопкерчиликти салыктык кылмыш үчүн гана калтырган, бул жазанын олуттуу түрдө жеңилдетилишине жана кийин мунапыс актысынын колдонулушуна алып келген.

КР КЖКнын 222-бер. маанисине ылайык, кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруу (адалдоо) же ага көмөк көрсөтүү үчүн кылмыш-жаза жоопкерчилиги милдеттүү белгилердин жыйындысы далилденген учурда гана келип чыгат. Аларга түздөн-түз умтулуунун болушу, адамдын акча каражаттарынын кылмыштуу келип чыгышын аңдап-билүүсү, ошондой эле аларга ээлик кылууга, пайдаланууга же тескөөгө укук ченемдүү түр берүү максаты кирет. Көрсөтүлгөн белгилердин жок дегенде бирөө далилденбесе, ушул берене боюнча кылмыш-жаза жоопкерчилиги жокко чыгарылат.

Апелляциялык сот айыпталуучунун бухгалтердик эсеп жүргүзүү, юридикалык жактарды каттоо, жалган салыктык отчетторду берүү жана жасалма эсеп-фактураларды пайдалануу менен байланышкан аракеттери объективдүү түрдө салыктык кылмыштын курамын түзөрүн, бирок акча каражаттарынын кылмыштуу келип чыгышын аңдап-билгендигинин жана аларды адалдоонун атайын максатынын далилдери жок болгон шартта өзүнчө эле кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштырууну (адалдоону) билдирбей тургандыгын көрсөткөн.

Мында сот тарабынан салыктарды төлөөдөн четтөө схемасынын алкагында акча каражаттарын пайдалануу, эгерде алар предикаттык кылмыш жасалгандан кийин андан ары адалданбаса, мыйзамдаштыруунун (адалдоонун) өз алдынча курамын түзбөй тургандыгы белгиленген, анткени мындай аракеттер негизги кылмыштын ажырагыс бөлүгү болуп саналат.

Бул мисал салыктык кылмыштарды жана кирешелерди мыйзамдаштырууга (адалдоого) байланышкан кылмыштарды так ажыратуу зарылдыгын, ошондой эле кылмыштуу кирешелерди адалдоого карата атайын умтулуу аныкталбастан КР КЖКнын 222-бер. кеңири чечмелөөгө жол берилбестигин көрсөтөт.

Ошентип, жогоруда келтирилген мисалдарды талдоо кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруу (адалдоо) акча каражаттарын гана эмес, кылмыш жолу менен алынган ар кандай мүлктү: кыймылсыз мүлктү, корпоративдик укуктарды, ташылып жүргөн товарларды жана башка активдерди да камтый тургандыгын көрсөтөт. Мүлктү жарандык жүгүртүүгө иш жүзүндө тартуу же аны жылдыруу, татаал финансылык операцияларсыз

же жасалма бүтүмдөрсүз эле, мыйзамдаштыруунун (адалдоонун) бир түрү катары бааланышы мүмкүн.

Апелляциялык жана кассациялык инстанциядагы соттор мыйзамдаштырууга (адалдоого) карата умтулуусу болбостон, техникалык, каттоо же ортомчулук функцияларын гана аткарган адамдар КР КЖКнын 222-бер. боюнча кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартылбай тургандыгын ырасташат.

Жогоруда баяндалгандарга байланыштуу, соттор кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруу (адалдоо) жөнүндө иштерди кароодо квалификация берүүдө ар бир катышуучунун аракеттерин так көрсөтүүгө, мыйзамдаштырууну (адалдоону) мүлктү өткөрүүдөн жана салыктык кылмыштардан так ажыратууга, умтулууну жана максатты далилдердин жыйындысы аркылуу (киреше булагы жөнүндө маалыматтар, адамдын ролу, аракеттердин кайталанышы, макулдашылгандыгы) аныктоого, мүлктү жарандык жүгүртүүгө иш жүзүндө тартууну мыйзамдаштыруунун (адалдоонун) жетиштүү белгиси катары эске алууга, кылмыштын экономикалык натыйжасын жана мамлекет үчүн кесепеттерин баалоого, кылмыштуу схемадагы ролун эске алуу менен жазаны жекелештирүүгө жана апелляциялык же кассациялык тартипте даттанууда сот актыларынын жокко чыгарылышын болтурбоо максатында өкүмдөгү тыянактарды кеңири негиздөөгө тийиш.

Кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштыруунун (адалдоонун) жана кылмыш жолу менен алынганы алдын ала белгилүү болгон мүлктү сатып алуунун же өткөрүүнүн **ортосундагы айырмачылык**, биринчи кезекте, күнөөлүү адамдын умтулуусунун мүнөзүндө, аракеттеринин багытталышында жана атайын максатынын болушунда турат.

Эки курамда тең милдеттүү белги катары мүлктүн кылмыштуу жол менен алынгандыгын аңдап-билүү саналат. КР КЖКнын 217-беренеси боюнча квалификация берүү үчүн адам мүлктү сатып алууда же өткөрүүдө анын кылмыштуу келип чыгышын билгендиги фактысын аныктоо жетиштүү болуп саналат, ал эми КР КЖКнын 222-беренеси боюнча мүлктүн кылмыштуу келип чыгышын аңдап-билүү менен катар аны мыйзамдаштырууга (адалдоого) багытталган активдүү аракеттердин жасалгандыгын, башкача айтканда мындай мүлккө ээлик кылууга, пайдаланууга же тескөөгө укук ченемдүү түр берүү аракеттерин аныктоо зарыл.

Кылмыш жолу менен алынганы алдын ала белгилүү болгон мүлктү сатып алгандан кийин адам аны мыйзамдаштырууга (адалдоого) багытталган аракеттерди жасаган учурларда, жасалган жосун КР КЖКнын 217- жана 222-беренелеринде каралган кылмыштардын жыйындысы боюнча квалификацияланууга тийиш.

Террористтик ишти каржылоо (КР КЖКнын 253-беренеси).

Терроризм конституциялык түзүлүштүн негиздерине, коомдук коопсуздукка жана коомдук-саясий туруктуулукка кол салуу менен улуттук коопсуздукка өзгөчө коркунуч келтирет. Террористтик ишти каржылоо радикалдуу түзүмдөрдүн иш алып баруусунун жана туруктуулугунун негизги шарттарынын бири болуп саналат. Финансылык агымдардын санариптештирилиши жана активдерди которуунун жашыруун механизмдеринин (электрондук капчыктар, криптовалюталар, формалдуу эмес банкинг системалары) колдонулушу менен мүнөздөлгөн азыркы шарттарда сот практикасы КР КЖКнын 253-беренесин колдонууда бирдей мамилени талап кылат.

Соттордун негизги милдети күнөөлүү адамдарды жазалоо менен гана чектелбестен, терроризмди материалдык жактан камсыз кылуу каналдарын алгачкы баскычтарында эле бөгөт коюу болуп саналат, бул Кыргыз Республикасынын эл аралык милдеттенмелерине ылайык келет. Жосундарды квалификациялоодо соттор КР КЖКнын ченемдеринин жана Кыргыз Республикасынын 2018-жылдын 6-августундагы № 87 «Кылмыштуу ишти каржылоого жана кылмыштуу кирешелерди мыйзамдаштырууга (адалдоого) каршы аракеттенүү жөнүндө» Мыйзамынын өз ара системалуу байланышын жетекчиликке алышат.

Мыйзамга ылайык, терроризмди каржылоо деп каражаттар террористти жана (же) террористтик уюмду толук же жарым-жартылай каржылоо үчүн же болбосо Кыргыз Республикасынын аймагында же анын чектеринен тышкары террористтик ишти даярдоону уюштурууну же жүзөгө ашырууну каржылоо үчүн же болбосо террористтик актыларды пландаштыруу, даярдоо, жасоо же жасоого катышуу, террористтерди даярдоо же мындай даярдыктан өтүү максаттары үчүн алардын жашаган же жарандыгын алган мамлекети болуп саналбаган мамлекетке бара жаткан адамдардын сапарын каржылоо үчүн арналганына же пайдаланыларына ниеттенүү же аңдап билүү менен каражаттарды берүү, финансылык кызмат көрсөтүү же каражаттарды ар кандай методдор же ыкмалар аркылуу түз же кыйыр чогултууну жүзөгө ашыруу түшүнүлөт.

КР КЖКнын 253-бер. каралган кылмыш формалдуу курамга ээ: жосун каражаттарды чогултуу же берүү боюнча аракеттер жасалган учурдан тартып аяктаган деп таанылат. Каражаттар толук же жарым-жартылай пайдаланылгандыгына карабастан жана террористтик акт иш жүзүндө жасалган-жасалбагандыгына карабастан, эгерде каражаттардын максаттуу багыты аныкталса, кылмыш-жаза жоопкерчилиги келип чыгат.

Жогоруда көрсөтүлгөн Мыйзамдын 10-беренеси терроризмди каржылоонун алдын алууга жана бөгөт коюуга багытталган тыюу салынган аракеттердин тизмесин бекитет. Ал сот практикасында терроризмди каржылоонун ыкмалары катары квалификациялануучу аракеттердин кеңири чөйрөсүн камтыйт: акча каражаттарын түздөн-түз жана кыйыр берүү, үчүнчү жактар аркылуу финансылык кызмат көрсөтүү, ортомчуларды жана анонимдүү төлөм инструменттерин пайдалануу, ошондой эле финансылык бүтүмдөрдүн катышуучуларын идентификациялоону кыйындаткан операцияларды жүргүзүү.

Бул ченемдер сотторго каражаттарды берүү фактысын гана эмес, алардын максаттуу багытын көрсөткөн жагдайлардын жыйындысын да баалоого мүмкүндүк берет. Мисалы, куралдуу кагылышуулар жүрүп жаткан аймактарда жүргөн туугандарына ортомчулар жана электрондук төлөм системалары аркылуу акча каражаттарын которуу, эгерде күнөөкөрдүн ниети жана алуучунун ишинин террористтик мүнөзүн аңдап билүүсү далилденсе, кылмыш-жаза жоопкерчилигинен бошотпогон кыйыр каржылоо катары квалификацияланат.

Санкциялык тизмелерге киргизилген адамдарга каражаттарды берүүгө тыюу салуу кылмыштын субъективдүү жагын аныктоо жана алуучунун ишинин террористтик мүнөзү жөнүндө адамдын кабардар болуу деңгээлин баалоо үчүн колдонулат. Анонимдүү эсептерге, идентификацияланбаган төлөм инструменттерине жана мыйзамсыз которууларга тыюу салууга байланыштуу ченемдер каржылоо булактарын жашырууга болгон аракеттерди аныктоого көмөктөшөт жана аракеттердин атайылап жасалган мүнөзүнүн далили катары каралат.

Финансылык чалгындоо органына маалыматтарды берүү жөнүндө маалыматтарды ачыкка чыгарууга тыюу салуу финансылык мониторинг системасынын натыйжалуулугун камсыз кылат жана соттор тарабынан далилдердин жол берилүүчүлүгүн жана мыйзамдуулугун баалоодо колдонулат.

Жыйынтыгында, Мыйзамдын 10-бер. жоболору террордук ишти каржылоого катышкан адамдардын аракеттерин квалификациялоодо соттор тарабынан КР КЖКнын 253-беренеси менен өз ара системалуу байланышта колдонулат. Алар финансылык ресурстарды түз жана кыйыр берүү, ортомчуларды пайдалануу, анонимдүү инструменттерди колдонуу, ошондой эле каражаттардын террористтик максаттарга арналганын күбөлөндүргөн башка жагдайлардын жыйындысын баалоого мүмкүндүк берет.

КР КЖКнын 253-бер. квалификациялоочу белгилери болуп төмөнкүдөй жосундарды жасоо саналат:

- адамдардын тобу тарабынан;
- алдын ала бүтүм боюнча адамдардын тобу тарабынан;
- уюшкан топ тарабынан;
- кылмыштуу коомдоштуктун курамында.

КР КЖКнын 253-бер. карата эскертүүдө «финансылык кызмат көрсөтүүлөр» түшүнүгүнүн мазмуну ачылып берилет. Ага террористтерге таандык же террористтик уюмдардын контролунда турган каражаттарды алуу жана сактоо, мындай каражаттарды башкаруу, ошондой эле алар менен ар кандай финансылык операцияларды же бүтүмдөрдү жүргүзүү кирет. Демек, кылмыш-жаза жоопкерчилиги каражаттарды түздөн-түз берүү үчүн гана эмес, ошондой эле аларды тейлөөгө, жашырууга же терроризмдин кызыкчылыгында пайдаланууга багытталган аракеттер үчүн да келип чыгат.

КР КЖКнын 253-бер. терроризмди каржылоо менен түздөн-түз байланышпаган терроризмге көмөктөшүүнүн башка түрлөрүн камтыган КР КЖКнын 254-бер. «Террористтик ишке көмөктөшүү» менен тыгыз байланышта болот. Кылмыш иштерин кароодо жардам көрсөтүүнүн мүнөзүн жана багытын эске алуу менен кылмыш курамдарын так ажыратуу зарыл.

Укук колдонуу практикасындагы кыйынчылыктар көбүнчө кылмыштын субъективдүү жагын аныктоодо келип чыгат. Тике ниеттин болушу же каражаттардын террористтик максаттарда пайдаланыларын аңдап билүү милдеттүү белги болуп саналат. Далилдерге күбөлөрдүн көрсөтмөлөрү, кат алышуулардын жана электрондук алып жүрүүчүлөрдүн маалыматтары, айыпталуучунун террористтик уюмдар менен байланышы жөнүндө маалыматтар, ошондой эле ыкчам-иликтөө иш-чараларынын жыйынтыктары кирет.

КР КЖКнын 253-бер. 2-б. боюнча квалификациялоодо кылмыштуу байланыштардын мүнөзү жана туруктуулугу, ролдордун бөлүштүрүлүшү, алдын ала бүтүмдүн же уюшкан түзүмдүн болушу эске алынат.

КР КЖКнын 253-бер. боюнча сот практикасын талдоо укук колдонуунун бир түрдүүлүгүн камсыз кылуу, сот чечимдеринин сапатын жогорулатуу, мыйзамдуулукту жана укук тартибин чыңдоо, ошондой эле Кыргыз Республикасында террористтик ишке каршы аракеттенүүнүн натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн олуттуу мааниге ээ.

Мисал: КИ-70/21-Ба2 боюнча. Тергөө органдары тарабынан Н.А. Кыргыз Республикасынын аймагында ишмердүүлүгүнө тыюу салынган «ИГИЛ» эл аралык террористтик уюмунун мүчөсү болуп туруп, 2020-жылдын 5-августунда Сирия Араб Республикасынын аймагында өкмөттүк күчтөргө каршы согуштук аракеттерге катышкандыгы аныкталган.

Мындан тышкары, Н.А. өзүнүн эжеси И.З.нын өтүнүчү боюнча Баткен облусунун Кызыл-Кыя шаарындагы «ЭкоИсламик» банкынын сактык кассасы аркылуу өз аракеттерин М.У. менен алдын ала макулдашып, анын банктык картасынан эл аралык террористтик уюмдун мүчөсү экендиги аныкталган жаран Р.С.нын атына 200 АКШ доллары өлчөмүндө акча каражатын которгон. Мында Н.А. акча которуунун чыныгы максатын М.У.дан атайылап жашырган.

Сот жыйынында Н.А. күнөөсүн мойнуна алып, акча каражаттарын которуу жагдайларын ырастап, Сирия Араб Республикасында жүргөн карындашынын өтүнүчү боюнча аракеттенгенин, ошол эле учурда согуш аракеттери жүрүп жаткан аймакка акча каражаттарын жөнөтүүнүн мыйзамсыз экендигин андабаганын жана которуу карындашына жардам көрсөтүү максатында гана жүргүзүлгөн деп эсептегенин түшүндүргөн.

Күбө М.У. Н.А.нын өтүнүчү боюнча акча каражаттарын которуу фактысын ырастап, анын чыныгы максаты жөнүндө кабардар болбогонун көрсөткөн.

Соттун өкүмү менен Н.А. КР КЖКнын 240-бер. 1-б. (2017-жылдагы редакциясы) боюнча күнөөлүү деп табылып, камакта жана үй камагында кармалган убактысы эсепке алынуу менен 2 жыл 6 ай мөөнөткө эркиндигинен ажыратылган.

Сот ортомчуларды пайдалануу акча каражаттарын жөнөтүүчүнүн кылмыш-жаза жоопкерчилигин жокко чыгарбай тургандыгын негиздүү көрсөткөн. Бул каржылоонун чыныгы мүнөзүн жашыруунун ыкмасы катары бааланат жана акча которуунун максаты далилденген учурда жасалган жосундун квалификациясына таасир этпейт. Аракеттердин мыйзамсыздыгын андабагандыгы жөнүндө жүйөлөр жоопкерчиликтен бошотпойт, бирок жаза дайындоодо жеңилдетүүчү жагдай катары эске алынышы мүмкүн.

Сот акча каражаттарынын максаттуу багыты аныкталган учурда эл аралык террористтик уюмдун мүчөсү болуп саналган адамга акча каражаттарын которуу КР КЖКнын 240-бер. 1-бөл. (2017-жылдагы редакциясы) каралган кылмыш курамын түзөт деген негизге таянган. Ошол эле учурда акча каражаттары кандай шылтоо менен которулгандыгы, анын ичинде тууганына жардам көрсөтүү шылтоосу менен жүргүзүлгөндүгү юридикалык мааниге ээ эмес, эгерде иш жүзүндө акча каражаттары террористтик уюмдун ишин камсыз кылууга багытталган болсо.

Сот тарабынан Н.А.нын аракеттери кыйыр каржылоо мүнөзүндө болгону аныкталып, бул жагдай жеңилдетүүчү жагдай катары эске алынган.

Жеңилдетүүчү жагдайлар катары сот тарабынан күнөөсүн мойнуна алгандыгы, ырааттуу көрсөтмөлөрдү бергендиги жана тергөөгө көмөк көрсөткөндүгү да эске алынган. Күнөөнү моюнга алуу жөнүндө макулдашуунун түзүлүшү КР КЖКнын 80-бер. жоболорун колдонууга жана берененин санкциясынын чегинде минималдуу өлчөмдө жаза дайындоого мүмкүндүк берген.

УД-50/21-Б2 боюнча экинчи мисал дагы айыпталуучу А.А. Сирияда жүргөн жана террористтик топтун курамында куралдуу жаңжалга катышкан өзүнүн карындашы Т.М.га

акча каражаттарын которуп тургандыгын көрсөтөт. Акча которуулар ар кандай банктар жана ортомчулар аркылуу, анын ичинде Түркиядагы жана Россиядагы үчүнчү жактардын атына жүргүзүлгөн.

А.А. эжесинин террористтик иши жөнүндө кабардар болгон жана финансылык колдоо көрсөтүү менен аң-сезимдүү аракеттенген. Анын аракеттери КР КЖКнын 240-бер. 1-б. боюнча (2017-жылдагы редакциясы) квалификацияланган. Сот тарабынан күнөөсүн жарым-жартылай мойнуна алгандыгы жана күнөөнү моюнга алуу жөнүндө макулдашуу түзүлгөндүгү эске алынып, берененин санкциясында каралган минималдуу чек катары 2 жыл 6 ай мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу жазасы дайындалган.

Келтирилген мисалдардан көрүнүп тургандай, эки учурда тең соттолгондор Сирияда жүргөн жана террористтик ишке катышкан туугандарына акча каражаттарын которушкан. Акча которуулар банктар жана ортомчулар аркылуу, анын ичинде үчүнчү жактарды пайдалануу менен жүргүзүлгөн, ошол эле учурда соттолгондор каражаттар террористтик ишти каржылоого арналганын түшүнүү менен аң-сезимдүү аракеттенишкен.

Жосундар КР КЖКнын 240-бер. 1-б. боюнча (2017-жылдагы редакциясындагы терроризмди каржылоо) которулган акча каражаттарынын өлчөмүнө жана террористтик акттын жасалган-жасалбагандыгына карабастан квалификацияланган.

Ортомчуларды пайдалануу же тууганына жардам көрсөтүү кылмыш-жаза жоопкерчилигинен бошотпойт, бирок сот тарабынан жеңилдетүүчү жагдай катары эске алынышы мүмкүн. Эки учурда тең күнөөнү моюнга алуу жөнүндө макулдашуунун болушу сотко 2 жыл 6 ай мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү минималдуу жаза мөөнөтүн дайындоого мүмкүндүк берген.

Күнөөнү моюнга алуу жөнүндө макулдашуу болгон учурда жаза дайындоого карата ушундай эле ыкма **УД №13/21Ба3** боюнча өкүмдө да чагылдырылган (Кызыл-Кыя шаардык соту, судья А.А.А.).

КР КЖКнын 217, 222 жана 253-беренелеринде каралган кылмыш иштери боюнча соттор тарабынан мыйзамдарды бир түрдүү колдонулушун камсыз кылуу максатында төмөнкүлөр сунушталат:

Мүлктү сатып алуу же сатуу жөнүндө иштер боюнча (КР КЖКнин 217-беренеси):

«Белгилүү болгондугу» деген белгини аныктоого өзгөчө көңүл буруу. Соттор адамдын мүлктүн кылмыштуу жол менен алынгандыгы жөнүндө кабардар болушу кыйыр белгилердин жыйындысы менен ырасталышы мүмкүн экендигинен чыгууга тийиш, аларга төмөнкүлөр кирет: бүтүмдүн адаттан тыш убакта же жерде жасалышы, укук белгилөөчү документтердин жоктугу, баанын ачык эле төмөндөтүлүшү (рыноктук баадан олуттуу төмөн болушу), бүтүмдүн шашылыш түрдө түзүлүшү жана башка жагдайлар.

КР КЖКнын 217-бер. жана 367-бер. (Жаап-жашыруу) каралган кылмыш курамдарын так ажыратуу. Жаап-жашыруу оор жана өзгөчө оор кылмыштарга карата гана мүмкүн экендигин эске алуу зарыл. Эгерде предикаттык жосун (мисалы, КР КЖКнын 205-бер. 1-б. боюнча уурдоо) анча оор эмес кылмыштардын категориясына кирсе, анда КР КЖКнын 367-бер. боюнча квалификациялоо жокко чыгарылат, ал эми күнөөлүүнүн аракеттери КР КЖКнын 217-бер. боюнча квалификацияланууга тийиш.

Кирешелерди мыйзамдаштыруу (адалдоо) жөнүндө иштер боюнча (КР КЖКнин 222-беренеси):

Жосунду квалификациялоодо соттор кылмыштуу жол менен алынгандыгы алдын ала белгилүү болгон мүлккө ээлик кылууга, пайдаланууга же тескөөгө мыйзамдуу көрүнүш берүү боюнча атайын максаттын болушун аныктоого тийиш.

Эгерде адамдын аракеттери (бухгалтердик эсеп жүргүзүү, юридикалык жактарды каттоо) салыктарды төлөөдөн качуунун гана ыкмасы болуп, кылмыш жолу менен алынган кирешелерге укук ченемдүү түр берүүгө багытталбаган болсо, КР КЖКнин 222-беренесин салыктык кылмыштар (КР КЖКнин 243-беренеси) менен жыйындысында ашыкча квалификациялоого жол берилбесин.

КРнын «Виртуалдык активдер жөнүндө» Мыйзамына ылайык криптовалюталар жана башка санариптик токендер алардын бар болуу (эсепке алуу) формасына карабастан мүлк катары тааныларын жана мыйзамдаштыруунун предмети болуп саналарын эске алуу зарыл.

Террористтик ишти каржылоо жөнүндө иштер боюнча (КР КЖКнын 253-беренеси):

Кылмыш курамы формалдуу болуп саналарын жана акча каражаттарын же башка мүлктү берүү же чогултуу учурунан тартып аяктаган деп тааныларын негизге алуу керек. Каражаттардын террористтик актыны жасоо үчүн иш жүзүндө пайдаланылышы кылмыш курамынын милдеттүү белгиси болуп саналбайт.

Гуманитардык жүйөлөр (куралдуу жаңжал аймактарында жүргөн туугандарына жардам көрсөтүү ж.б.) алуучунун террористтик уюмга таандык экендиги адамга ишенимдүү белгилүү болгон учурда кылмыш-жаза жоопкерчилигин жокко чыгарбасын эске алуу зарыл.

Соттор өкүмдөрүндө тике кара ниеттин бар экендиги жөнүндө тыянактарды финансылык операцияларды талдоону, күбөлөрдүн көрсөтмөлөрүн жана санариптик экспертизалардын маалыматтарын (мессенжерлердеги кат алышуулар, транзакциялардын тарыхы) камтыган далилдердин жыйындысына негиздөө менен кыйла кеңири жүйөлөөгө тийиш.

Тыянактар:

Кылмыш жолу менен алынгандыгы белгилүү болгон мүлктү сатып алуу же сатуу, кылмыш жолу менен алынган кирешелерди мыйзамдаштыруу (адалдоо) жана террористтик ишти каржылоо боюнча кылмыш иштерине байланыштуу соттук практиканы жалпылоонун жыйынтыгы көрсөтүп тургандай, соттор жалпысынан аталган кылмыштардын жогорку коомдук коркунучтуулугун туура негиз катары кабыл алышат. Бул жосундардын жасалышы экономикалык коопсуздуктун негиздерин бузат, коомдук жана мамлекеттик коопсуздукка коркунуч жаратат, ошондой эле кылмыштуу жана террористтик түзүмдөрдүн иштешине өбөлгө түзөт.

Түзүлгөн соттук практикада көрсөтүлгөн кылмыштар үчүн кылмыш-жаза жоопкерчилиги акча каражаттарынын өлчөмүнө, аларды өткөрүп берүүнүн ыкмаларына же коомдук кооптуу кесепеттердин иш жүзүндө келип чыгышына карабастан, эгерде

адамдын ниети жана жасалып жаткан аракеттердин мыйзамсыз мүнөзүн аңдап билүүсү аныкталса, келип чыгары негиз катары алынат.

Бул категориядагы иштер боюнча кылмыш-жаза-укуктук чараларды колдонуу күнөөлүү адамдардын жоопкерчилигинин сөзсүз аткарылышын камсыз кылууга, кылмыштардын алдын алууга, кылмыштуу жана террористтик ишмердүүлүктүн финансылык-экономикалык негиздерин бөгөт коюуга, ошондой эле мыйзамдуулукту, укук тартибин жана Кыргыз Республикасынын улуттук кызыкчылыктарын коргоого багытталган.

Ошол эле учурда жүргүзүлгөн талдоо укук колдонуу практикасында айрым кыйынчылыктардын бар экендигин көрсөтөт. Эң олуттуу кыйынчылыктар кылмыштардын субъективдүү жагын аныктоодо, ошондой эле айыпталуучулардын мүлктүн кылмыш жолу менен алынгандыгын же берилген акча каражаттарынын максаттуу багытын аңдап билгендигин далилдөөдө келип чыгат.

Жалпылоонун жүрүшүндө аныкталган укук колдонуу практикасындагы өзгөчөлүктөр бул категориядагы иштер боюнча кылмыш мыйзамдарынын нормаларын колдонууда бирдиктүү ыкмаларды иштеп чыгуу зарылдыгын көрсөтөт.

Ушуга байланыштуу Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Пленумунун «Кылмыш жолу менен алынган кирешелерди мыйзамдаштыруу (адалдоо), кылмыш жолу менен алынган мүлктү сатып алуу же сатуу жана террористтик ишти каржылоо боюнча соттук практика жөнүндө» токтомун иштеп чыгуу жана кабыл алуу маселесин кароо максатка ылайыктуу деп эсептелет.

Аталган токтомду кабыл алуу төмөнкүлөргө мүмкүндүк берет:

- КР КЖКнын 217 жана 222-беренелеринде каралган кылмыш курамдарын ажыратуу боюнча бирдиктүү ыкмаларды калыптандырууга;
- кылмыш жолу менен алынган кирешелерди мыйзамдаштыруунун (адалдоонун) атайын максатын аныктоонун критерийлерин белгилөөгө;
- виртуалдык активдерди (криптовалюталарды) жана электрондук төлөм системаларын колдонуу менен жасалган кылмыштарды квалификациялоонун бирдиктүү ыкмаларын иштеп чыгууга;
- КР КЖКнын 253-беренеси боюнча каралган кылмыштын субъективдүү жагын, анын ичинде ортомчулар аркылуу же кайрымдуулук же башка жардам көрсөтүү шылтоосу менен кыйыр каржылоо учурларын түшүндүрүүгө.

Жогоруда баяндалгандарды эске алуу менен, ушул жалпылоону расмий сайтта жана Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун «Бюллетенинде» жарыялап, тиешелүү Пленум токтому кабыл алынганга чейин жергиликтүү соттордун судьялары үчүн методикалык материал катары пайдалануу максатка ылайыктуу деп эсептелет.